

Slangové názvy

Aya, medicína, babička, yagé

Rituální předměty na čištění prostoru. Foto: Lesly White

Způsob užití

Požitím (perorálně)

Obvyklá dávka

Kvůli odlišnostem v toleranci a osobní citlivosti jednotlivých uživatelů a v neposlední řadě také kolísajícímu obsahu účinných látek je dávkování velice individuální.

Průběh

- Nástup účinku: za 30–60 minut od konzumace
- Celková doba trvání účinku: 3–4 hodiny
- Nástupní fáze: 15–30 minut
- Vrcholná fáze: 2–4 hodiny
- Sestupná fáze: 1–3 hodiny

Účinky na psychiku

- zesílení emočního prožívání
- změněné vnímání času
- změna vnímání vlastního já (ve vyšších dávkách vedoucí až pocitu ztráty ega)
- pocity jednoty a propojení
- změna zrakového vnímání
- synestezie (prolínání smyslových vjemů)
- bujná představivost a snové vize
- pocity splynutí s vesmírem, pocit dosáhnutí osvícení, mystické zážitky.
- může vyvolat pocity úzkosti a vyústít v zážitek blízkosti smrti následovaný znovuzrozením

Tělesné účinky

- nevolnost i zvracení
- nucení na stolici (zejména při nástupu účinku)
- návaly tepla a chladu
- může vyvolat závratě, slabost, ospalost, zívání, bzučení v uších, parestezie (mravenčení)

Nebezpečné kombinace

Zejména léky působící na serotonin včetně antidepresiv typu SSRI (fluoxetin, fluvoxamin, sertralin, citalopram), SNRI (venlafaxin, duloxetin) a jiných antidepresiv (mirtazapin, trazodon, vilazodon, vortioxetin,...).

Dále tramadol

(lék na bolest) nebo dextrometorfan (lék na utlumení dráždivého kaše, obch. náz. např. Stopex). Všechny tyto látky mohou v kombinaci vyvolat nebezpečný serotoninový syndrom.

Jelikož ayahuasca obsahuje inhibitory monoaminoxidázy (IMAO), které mají vysoké riziko nebezpečných interakcí, obecně se nedoporučuje ji kombinovat s žádnými dalšími psychoaktivními látkami.

Stav v ČR

DMT (dimetyltryptamin), obsažený v cakruně (*Psychotria viridis*), je v České Republice uveden v příloze 4 Nařízení vlády o seznamech návykových látek 463/2013 Sb., na něž se odkazuje zákon o návykových látkách č. 167/1998 Sb., a tedy výroba, distribuce i držení je bez zvláštního povolení ilegální [23].

Proces tradiční přípravy ayahuasky (převz. z [28])

Zájem o ayahuasku je v ČR stejně jako ve světě na vzestupu. Podle nedávného výzkumu „Tradiční amazonská medicína v české subkulturně“ ayahuasca představuje nejvyhledávanější preparát z tradiční amazonské medicíny a je většinou českých uživatelů považována za terapeutickou alternativu [13].

Nejčastější kontext užívání v ČR je rituální, průvodci ceremoniemi jsou různých národností včetně Čechů. Jako nejčastější důvody pití ayahuasky uvádějí její uživatelé léčebná a spirituální [23]. Podrobnější informace o užívání ayahuasky v ČR jsou k dispozici v článku „Glokalizace ayahuasky v ČR a možnosti jejího terapeutického využití v místních podmírkách“ [13].

Autor: Laura Delgado <laura.victoria.delgado@czeps.org>

Šaman (kuraka) z kmene Kofán. Foto: Lesly White

Caapi, nátem, yagé, pindé jsou některá jména, pod kterými je v Jižní Americe známý psychoaktivní přípravek ayahuasca; název „ayahuasca“ v kečuánském znamená „lána smrti“ nebo „víno duchů“. Stejný název jako samotný přípravek totiž nese i lána, ze které je zhotovován (*Banisteriopsis spp.*). Ayahuasca je odvar ze směsi rostlin, která obvykle obsahuje lánu *Banisteriopsis caapi* a listy keře *Psychotria viridis*. Základní suroviny se ale region od regionu liší [1].

Banisteriopsis spp. obsahuje harmin, harmalin a tetrahydroharmin. *Psychotria viridis* obsahuje N,N-dimethyltryptamin (DMT) [2]. DMT je v Evropské unii od roku 1971 kontrolovanou látkou dle Úmluvy o psychootropních látkách Organizace spojených národů. Beta-karbolinové alkaloidy jsou nelegální pouze ve Francii [3, 4]. Do ayahuasky se také často přidávají různé příměsi [5].

Ayahuasca patří mezi přípravky tradiční amazonské medicíny. Tento medicínský systém je založen na animistickém přesvědčení, že rostliny jsou stejně jako lidé obdarovány duchem, s nímž lze komunikovat ve změněném stavu vědomí. Rostlinná říše je v amazonáské kosmologii uspořádána hierarchicky. Vévodí jí tzv. matky rostlin (šp. *plantas madres*), tzn. rostliny s psychoaktivními účinky. Ayahuasca je jednou z nich. Takovéto rostliny jsou považovány za posvátné. Vzhledem k tomu, že kromě léčebných účinků člověku zprostředkovávají různá vidění (šp. *visiones*) a vhledy (šp. *enseñanzas*, angl. *insights*), říká se jim rovněž rostliny-učitelky (šp. *plantas maestras*) [6]. Praktici tradiční amazonáské medicíny věří, že nemoc vzniká v důsledku újmy (šp. *daño*) způsobené nepřítelem nebo z posedlosti zlými duchy [7].

Užívání ayahuasky má staletou tradici, a tvoří základ mytologie mnoha etnik nejen z amazonáských, ale i andských oblastí (např. Shipibo-Konibo v Peru, Shuar v Ekvádoru, Cubeo a Cofan v Kolumbii, Tukano v Brazílii). Hraje důležitou roli při udržování společenského uspořádání a soudržnosti [8, 9]. Unikátní kombinace rostlin tvorících ayahuascu je dokladem úzkého sepětí domorodých etnik Jižní Ameriky s přírodou a jejich velkých znalostí o životním prostředí [10]. Jak amazonští domorodci na tuto kombinaci mezi tisíci rostlinných druhů přišli, zůstává záhadou [11]. Užívání ayahuasky se rozšířilo mezi mestickou populací a rovněž se prolíná s křesťanskými prvky (během obřadů probíhají modlitby ke svatým, Bohu, andělům). V Brazílii se také zformovaly církve, v jejichž ritech ayahuasca zaujmá centrální roli (např. Santo Daime, Uriao Vegetal). V posledních desetiletích se ayahuasca stala využívanou rovněž v Spojených Státech a v Evropě. Lze proto hovořit o globalizaci ayahuasky [12]. Díky jejímu rozšíření se ayahuasca dostává pozornosti i ze strany akademické obce a realizují se domácí i zahraniční výzkumy o jejím terapeutickém potenciálu [13, 14].

Forem obřadů, během nichž se užívá ayahuasca, existuje celá řada. Liší se v provedení amazonáských domorodých etnik, mesticů a tzv. neošamanů – tzn. praktiků tradiční amazonáské medicíny, kteří z Amazonie nepochází, ale učí se ji a přenáší ji do vlastní (sub-)kultury – a také synkretických církví původem z Brazílie. Kromě toho jsou pochopitelně i rozdíly mezi jejich pořadateli, jež bývají v euro-americkém kulturním kontextu obvykle označováni jako šamani, i když často plní rozdílné role [23, 24].

Při organizaci ayahuaskového obřadu se tradičně dbá na dodržování tzv. diety, během níž se doporučuje nejist veprívě, mléčné výrobky, příliš slaná nebo kořeněná jídla a zdřít se sexuální aktivity [18]. O významu diety dosud nejsou k dispozici systematické studie. Vychází se z předpokladu, že dieta pomáhá připravit tělo na zkušenosť tak, aby látka měla blahodárné účinky.

Obřad tradičně probíhá v noci (tzv. vigília). Jeho pořadatel (léčitel, šp. *Curandero, taita meimo jine*) během něj zpívá tzv. léčebné písň (keč. *ikaro*) a používá specifické nástroje – parfémy k ovivání pacientů, tabák (keč. *mapacho*) k jejich okuřování a chrasťatka (keč. *shacapa*) k čistění energií. K léčebným písni se léčitel dostává vnuknutím ve změněném stavu vědomí vyvolaném ayahuaskou, nikoliv praktickým nácvikem [25].

Účinky

Jednou ze základních účinných látek ayahuasky je DMT. Při orálním požití DMT dochází k jeho deaktivaci žaludečními enzymy. Při kombinaci s beta-karbolinovými alkaloidy, které tlumí aktivitu enzymu monoaminooxidázy, však DMT může začít působit na centrální nervový systém a vyvolat typické efekty.

Ayahuasca začíná působit do půl hodiny až hodiny po požití a její účinek trvá okolo čtyř hodin. Účinky jsou výrazné jak na fyziologické, tak psychické úrovni. Na fyziologické úrovni působí ayahuasca detoxikačně. Má dálivé účinky. Výzkumy zmiňují primou souvislost mezi hladinou harmalinnu a mírou zvracení [16]. Dále se může během sezení vyskytnout bzučení v uších a docházet ke změnám termoregulace [17].

Na psychické úrovni se mění vnímání reality. Vyskytuje se disociace a synestezie. Uživatelé si vybavují vlastní vzpomínky [18]. Forma vidění vyvolaného ayahuaskou se může odvíjet od druhu rostlin, které jsou přidávány do přípravku, zejm. v závislosti na množství DMT ve směsi [19].

Použitá literatura

- [1] Ferigola, J.M. (2012). *Informe pericial sobre la ayahuasca*. Barcelona: Fundació J. M. Ferigola – Societat d'Ethnopsicologia Aplicada.
- [2] Ott, J. (1996). *Pharmacotherapeutic Entheogenic drugs, their plant sources and history*. Kennewick: Natural Products Co.
- [3] C. Sanchez, J. C. Basso. "Ayahuasca: From the Amazon to the Global Village". *Drug Policy Briefing* vol. 49, 2015.
- [4] Horák, M., Novák, P., Woźnica, W. (2017). Legal Aspects of the Ayahuasca Consumption in the European Union. In: *Region v rozvoji společnosti* 2016. Brno: Mendel University in Brno, 276-283.
- [5] Ott, J. (1994). *Ayahuasca antioquena: Panceana entheogenos*. Kennewick: Natural Products Co.
- [6] Luna, L. E. The concept of plants as teachers among four mestizo shamans of Iquitos, northeast Peru. *Journal of Ethnopharmacology*, 1984, 11(2): 135-56.
- [7] M. Horák (Ed.) "A Reader in Ethnobotany and Phytotherapy". *Folia Univ. Agric. et Silvic. Mendel. Brun.* VI, 6. Brno: Mendel University in Brno, 2014.
- [8] A. Hofmann, R. Schultes. *Plantas de los Dioses: orígenes del uso de los alucinógenos*. México: FCE, 2000.
- [9] J. Aranda, R. S. Friedemann. "Herederos del jaguar la anconada", Bogotá: Carlos Valencia Editores, 1982.
- [10] G. Reichel-Dolmatoff. *El contexto cultural de un alucinógeno aborigen: Banisteriopsis Caapi*. *Revista de la Academia Colombiana de las Ciencias vol. XI*, 51: 327-345. Bogotá, 1969.
- [11] McKenna, D., Luna, L. E. & Towers, G. H. N. (1986). Ingredientes biodinámicos en las plantas que se mezclan al ayahuasca. Una farmacopea tradicional no investigada. *America Indigena*, 46(1): 73-99.
- [12] Labate, B., C. Cavan, C. & Gearin, A. K. (2017). *The world ayahuasca diaspora: Reinventions and controversies*. London, New York: Routledge.
- [13] M. Horák, R. Lukášová, S. Vosálová. "Globální ayahuasca v ČR a možnosti jejího terapeutického využití v místních podmínkách", *Anthropologia integrata* 6 (2), 7-13, 2015.
- [14] K. W. Tupper, B. C. Labate. "Ayahuasca: Psychadelic Studies and Health Sciences: The Politics of Knowledge and Inquiry into an Amazonian Plant Brew", *Current Drug Abuse Reviews*, 7, 71-80, 2014.
- [15] Strassman, R. (2001). *DMT: The spirit molecule*. Rochester: Park Street Press.
- [16] Schenck, E., Alexandre, J., Filev, R., Cravo, A., Sato, J., Muthukumaraswamy, S., Yonamine, M., Waguespack, M., Lomnicka, I., Barker, S. da Silveira, D. 2015. Acute Biphasic Effects of Ayahuasca. *PLOS ONE* 10, 9 (2015).
- [17] E. Dominguez-Clave, J. Soler, M. Elizalde, C. Pascual, E. Alvarez, M. de la Fuente Revenga, P. Friedlander, A. Feilding, J. Riba. "Ayahuasca: pharmacology, neuroscience and therapeutic potential", *Brain Research Bulletin*, Volume 126, 89-101, 2016.
- [18] M. Horák. *The House of Song: Rehabilitation of Drug Addicts by the Traditional Indigenous Medicine of the Peruvian Amazon*. Mendel University in Brno, 2013.
- [19] G. Jordan. *Art of the Brain: Neuroplasticity and Hallucinatory designs*. University of East Anglia.
- [20] J. Mabit. *Producción Visionaria de Ayahuasca en el Contexto Curandero de la Alta Amazonía Peruana*. En "O uso ritual da Ayahuasca", Brasil, 2002.
- [21] J. T. Schmidt, H. Jungsäger, R. Verres. Subjective theories about "Self"-treatment with ayahuasca." Anthropology of Consciousness 21(2): 198–204. doi: 10.1111/anoc.2010.21.issue-2. 2010.
- [22] B. Shanon. *The Antidote of the Mind: Charting the Phenomenology of the Ayahuasca Experience*. Oxford University Press, 2002.
- [23] M. Horák & Vosálová. "Traditionální ayahuasca: medicina v české subkulturně", *Anthropologia integrata* 7(2): 47-55, 2016.
- [24] B. Labate, C. Cavan, Ayahuasca Shamanism in the Amazon and Beyond. Oxford University Press, 2014.
- [25] B. Brabec de Mori, L. Mori Silvano de Bráver. *La corona de la inspiración. Los diseños geométricos de los Shipibo-Konibo y sus relaciones con cosmovisión y música*. Indiana, 26, 2009.
- [26] Lewis, A. "Ayahuasca and Spiritual Crisis: Uriminity as Space for Personal Growth", *Anthropology of Consciousness* 19 (2): 109–133, 2008.
- [27] V. Kavenská, H. Simonová. "Ayahuasca Tourism: Participants in Shamanic Rituals and their Personality Styles, Motivation, Benefits and Risks", *Journal of Psychoactive Drugs* 47 (5), 351–359, 2015.
- [28] V. Kavenská, H. Simonová. "Zkušenosť s halucinogennou rostlinou ayahuasca v kontextu šamanského rituálu", *Anthropologia integrata* 5 (1), 51-63, 2014.

Subjektivní prožitek bývá uživateli popisován jako všeobsahující přítomnost, univerzální moudrost, setkání s bohem, láskou, transcendentní jednotou, či osvícení. Někdy může být také doprovázen pocit úzkosti a vyústit v zážitek blízkosti smrti (angl. *near-death experience*) následovaný katartickým znovuzrozením. V některých případech je vyvrcholením mystická extáze. Vidění mohou jedinci naznačit, jakým směrem se má v životě dále ubírat [20].

Povaha subjektivního prožitku se liší v závislosti na informovanosti, zkušenostech a osobních dispozicích dané osoby (angl. *mindset*, zkr. *set*). Vliv na něj má také kontext (angl. *setting*), v němž k němu dochází. Pro integraci zážitku do každodenního života jsou rozhodující zkušenosti pořadatele rituálu a následná péče z jeho strany. Přinosy, které jsou popisovány mezi uživateli, se týkají jak emoční, tak spirituální roviny. Mnohdy u nich dochází ke změnám v sebeopjetí [21]. Fenomenologie změněného stavu vědomí pod vlivem ayahuasky je předmětem zájmu vědců [22].

Rizika

V souvislosti s užíváním ayahuasky nebyla popsána neurotoxicita ani žádná fyzická újma. Ayahuasca bývá naopak dávána do souvislosti se zlepšenou tělesnou i duševní pohody [17]. Při jejím užívání je však třeba kromě *setu* a *settingu* potřeba věnovat pozornost integraci zážitku z obřadu do každodenního života [26]. V tomto ohledu je klíčové, aby měl uživatel možnost svou zkušenosť konzultovat s pořadatelem a někým ze svých blízkých. V opačném případě by mohl být nucen vyhledat pomoc psychoterapeuta nebo jiného specialisty.

Za velice rizikovou (a v některých případech i smrtelně nebezpečnou) lze považovat kombinaci ayahuasky s dlouhodobě užívanými léky, zejm. ze skupiny SSRI (Prozac, Fluoxetin, Fluvoxamin, Citalopram aj.). Některá chronická onemocnění (např. kardiovaskulární) rovněž mohou představovat rizika, proto je jakékoli známé zdravotní obtíže vhodné předem konzultovat s pořadatelem.

Velkým rizikem je užití ayahuasky pod dohledem laika, případně někoho, kdo se za léčitele pouze vydává a snaží se z rostoucího zájmu o tento přípravek profitovat. Palešní léčitelé nedisponují dostatečnou průpravou, znalostmi ani zodpovědností, které jsou pro funkci pořadatele klíčové [27]. Léčitelé tradičně procházejí dlouhou a náročnou průpravou. Účast na obřadu vedeném šarlátanem může vést k vážné psychické újmě, nemluvě o zneužití důvěry a financí osoby, která jej podstupuje [28].

Terapeutické využití

Ayahuasca má efekt v terapii drogové závislosti [18]. Co se jejího dalšího potenciálu týče, jako slabné se jeví využití při léčbě deprese. Antagonismus DMT na 5-HT_{2A} receptorech může představovat antidepresivní a anxiolytický mechanismus. Tetrahydronharmin inhibuje vylučování serotoninu. To rovněž naznačuje možný antidepresivní účinek ayahuasky a její potenciální aplikovatelnost při léčbě afektivních poruch [17].

Uživatelé ayahuasky připisují význam rovněž při léčbě psychických traumat, úzkostních stavů a syndromu vyhoření. Dále v léčbě obtíží u rakoviny, Crohnovy nemoci či blíže nespecifikovaných onemocnění psychosomatického původu [13].

Doporučení

Průběh psychedelické zkušenosti předurčuje okolní prostředí (setting) a aktuální naladění dotečného (set). Set v sobě zahrnuje vše, co si každý z nás s sebou nese – strukturu osobnosti, svou momentální náladu, očekávání a zkušenosti. Setting představuje prostředí, v jakém se zrovna nacházíme – naše okolí, jeho známost, počasí, denní doba, počet zúčastněných a naš vztah s nimi. V případě konzumace je nutná přítomnost zkušeného sittera (průvodce), který může být důvěryhodnou osobou. Zásadní je také nekombinovat ayahuasku s žádnými drogami ani psychofarmaky a dodržovat doporučenou dietu. Zvláště v případě ayahuasky, za kterou lidé často cestují až do Jižní Ameriky, je klíčové informovat se a najít důvěryhodného průvodce (kurandera/shamana), což může minimalizovat nežádoucí psychické komplikace spojené s užitím ayahuasky [28]. Pro západního člověka může být obtížné zpracovat zkušenosť s ayahuaskou v pro něj neznámém, tradičním prostředí, a je tedy vhodné zážitek integrovat za pomocí psychoterapeuta takovým způsobem, který je danému jedinci kulturně vlastní a přínosný [26].

Nejnovější verzi factsheetu naleznete vždy na
<https://czeps.org/factsheets> případně pomocí QR kódu.